

ЛОГОПЕДИЧНА РИТМІКА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО КОРЕКЦІЙНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ФІЗИЧНОГО ТА ПСИХОМОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ

Інна ШИШОВА (Кіровоград)

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку корекційної педагогіки та спеціальної психології характеризується об'єднанням наукових пошуків у напрямі поглибленого вивчення загального, психічного і мовленнєвого розвитку дітей для створення ефективних умов для їхнього усебічного розвитку з урахуванням індивідуальних, вікових та психофізіологічних особливостей, а також потенційних можливостей кожної дитини.

Система освіти України одним з найбільш актуальних вважає розв'язання завдання щодо забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти, незалежно від стану здоров'я, місця їхнього проживання; створення належних умов для функціонування і розвитку інклюзивної освіти в нашій державі, забезпечення достатнього обсягу фінансування для впровадження інклюзивного навчання; зміни освітньої парадигми, удосконалення навчального процесу шляхом урахування сучасних досягнень науки та практики; забезпечення архітектурної доступності загальноосвітніх навчальних закладів різних типів, незалежно від форм власності та підпорядкування, відповідно до потреб дітей; підготовку достатньої кількості кваліфікованих педагогічних кадрів, які добре володіють методиками інклюзивного навчання, створення системи підвищення їхньої професійної майстерності.

Тому майбутнім педагогам і психологам важливо вчитися діагностувати, ефективно навчати й виховувати, здійснювати заходи профілактики і корекції порушень розвитку, плідно спілкуватися з дітьми різних психофізіологічних особливостей, стану здоров'я, виконувати надзвичайно складні соціальні функції, сприяючи соціальній адаптації та суспільній інтеграції дітей, формуючи їх особистісно. Запровадження сучасних моделей організації навчання, виховання і реабілітації дітей з особливостями психофізічного розвитку

потребує фахівців нового типу, оскільки ефективність інклюзивного навчання залежить від правильного психолого-педагогічного супроводу цих дітей, який забезпечують вчителі-дефектологи, вихователі дошкільних установ, педагоги, психологи.

Студенти мають бути готовими до корекції порушень розвитку дітей у діяльності. Унаслідок цього аналіз діяльнісного підходу в підготовці студентів до здійснення корекційної освіти дітей із порушеннями розвитку в системі психолого-педагогічної підготовки є предметом нашого дослідження. Принципово важливим є урахування емоційно-творчого аспекту підготовки студентів, майбутніх корекційних психологів, до роботи із дітьми з особливими потребами [7, с. 197].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підготовка майбутнього педагога-професіонала передбачає урахування унікальності, своєрідності кожної особистості, її духовного, внутрішнього світу. У класичній та сучасній науці цей напрям розкривають праці К. Ушинського, М. Пирогова, С. Русової, А. Макаренка, В. Сухомлинського, М. Монтесорі, А. Маслова, І. Бека, М. Боришевського, І. Кона. Проблеми формування професійної культури майбутнього спеціаліста досліджували вчені у філософських (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремін, В. Луговий та ін.), психологічних (Д. Богоявленський, П. Гальперін, Є. Кабанова-Меллер, О. Леонт'єв, С. Максименко, Н. Менчинська, С. Рубінштейн), дидактичних (В. Бондар, Т. Ільїна, Н. Кузьміна, О. Мороз, В. Сластьонін) та інших аспектах.

Мовлення є вищою психічною функцією, що інтелектуалізує всі психічні процеси, забезпечує їхню довільність, відіграє істотну роль у саморегуляції поведінки. Його недосконалість може стати причиною обмежень у спілкуванні, недостатньому рівні сформованості пізнавальних процесів, виникненні загальної затримки психічного розвитку як вторинного відхилення, стійкої неуспішності в учбовій діяльності та порушень поведінки [5, с. 133]. Потребу

подолання порушення мовлення зумовлено соціальним значенням мовлення, а можливість його подолання залежить від складності порушення та правильного розуміння його сутності, що дає можливість використовувати найбільш ефективні засоби його подолання.

Становлення, розвиток і виховання мовленнєвої культури було предметом дослідження вчених різних галузей: фізіологів (О. Іванов-Смоленський, М. Красногорський, І. Павлов), психологів (Л. Виготський, Д. Ельконін, М. Жинкін, Р. Левіна, О. Леонт'єв, О. Лурія), лінгвістів (В. Бельтюков, О. Гвоздєв, А. Салахова), класиків дошкільної педагогіки (Є. Аркін, Є. Водовозова, С. Русова, Є. Тихеева), сучасних дослідників (А. Богуш, М. Кольцова, О. Максаков), методистів (М. Генінг, О. Жильцова).

Науковцями, які досліджували особливості метро-ритмічної сторони музики, є Л. Мазель, В. Холопова, В. Цукерман, І. Юдкін, Б. Яворський; мелодико-інтонаційної і ладової – Б. Асаф'єв, Г. Вірановський, М. Гарбузов, О. Костюк, Р. Лаул, Л. Мазель, О. Маркова, В. Медушевський, Є. Назайкінський, М. Перверзєв, О. Руч'євська, Д. Христов, Б. Яворський.

Особливості просторово-рухових музичних характеристик та явища синестезії підіймали С. Беляєва-Екземплярська, І. Даниленко, Д. Дувірак, В. Гусєв, К. Леонт'єв, Є. Назайкінський.

У працях вчених підкреслено, що відповідно до вікових етапів розвитку дитини мова відіграє важливу роль у становленні її особистості, а порушення мовлення негативно впливає на всі психічні прояви дитини, позначається на її діяльності й поведінці. Тяжкі мовленнєві вади впливають також на інтелектуальний розвиток, особливо на формування вищих рівнів пізнавальної діяльності, що зумовлені тісним зв'язком мовлення та мислення (А. Богуш, Л. Волкова, О. Гвоздєв) й обмеженістю для дитини-логопата соціальних, мовленнєвих контактів, у процесі яких здійснюється пізнання дитиною довкілля (М. Шеремет). Автори наукових досліджень підкреслюють, що рухова активність позитивно впливає на формування особистості дитини, здійснює корекцію її мовлення.

Мета статті. Усе більш актуальною у нашій державі стає інклюзивна освіта дітей із особливими потребами. З метою більш ефективного здійснення цього процесу майбутні педагоги та психологи мають оволодіти знаннями та технологіями щодо здійснення всебічного гармонійного розвитку цієї групи дітей. Дослідження передбачає аналіз логопедичної ритміки як одного з важливих та перспективних розділів логопедії, корекційної педагогіки,

успішних методів корекції мовлення та навчального предмета.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку корекційної освіти в Україні актуальним є питання всебічного гармонійного особистісного розвитку дітей із психофізичними особливостями з метою їхньої подальшої успішної соціалізації.

В основі педагогічної класифікації дітей із вадами психофізичного розвитку лежать такі фактори, як вид порушення, міра втрати функції, час ушкодження. Це діти з порушеннями слуху (глухі, зі зниженим слухом, пізнооглухі); з порушеннями зору (незрячі, зі зниженим зором, пізноосліплі); з тяжкими порушеннями мовлення; з порушеннями опорно-рухового апарату; з порушеннями психіки – із порушеннями інтелекту (з розумовою відсталістю і затримкою психічного розвитку) та з психоневрологічними захворюваннями зі збереженим інтелектом; зі складним дефектом (або зі складною структурою порушень).

Мовлення – це вища психічна функція, яка інтелектуалізує всі психічні процеси, забезпечує їхню довільність, відіграє істотну роль у саморегуляції. Його недосконалість може стати причиною обмежень у спілкуванні, недостатньому рівні сформованості пізнавальних процесів, виникненні загальної затримки психічного розвитку як вторинного відхилення, стійкої неуспішності в учбовій діяльності та порушень поведінки. Порушення мовлення – це відхилення у мовленні того, хто говорить, від мовної норми, загальноприйнятої у даному середовищі [5, с. 133].

Потреби подолання того або іншого порушення мовлення зумовлені соціальним значенням мовлення, а можливість подолання залежить як від складності порушення, так і від правильного розуміння його сутності, що дає можливість використання найбільш ефективних засобів його подолання.

Корекцію порушень мовлення варто розглядати в межах теорії діяльності О. Леонт'єва. Вченим розкрито значення і механізми впливу діяльності на дитячий розвиток та стверджується, що варто говорити про залежність розвитку психіки не від діяльності взагалі, а від провідної діяльності, про яку він пише наступне. «Провідною діяльністю ми називаємо не просто діяльність, яку найчастіше виконують на певному шаблі розвитку. Гра, наприклад, зовсім не забирає найбільше часу в дитини. У середньому дитина дошкільного віку грається не більше 3-4 годин на день. Виходить, справа не в місці, яке посідає цей процес. Провідною ми називаємо таку діяльність, у зв'язку з розвитком якої відбуваються найголовніші зміни в психіці дитини і всередині

якої розвиваються психічні процеси, що готують перехід дитини до нового, вищого шабля її розвитку» [4, с. 306].

У дошкільників провідним видом діяльності є гра. Цікавою грою з корекції вад мовлення може стати логопедична ритміка, яка посідає важливе місце у системі засобів мовленнєвого розвитку, навчання і виховання.

В основу логопедичної ритміки як системи покладено метод ритмічної гімнастики, який було створено і розповсюджено швейцарським педагогом і музикантом Емілем Жаком-Далькросом (1865-1950) на початку ХХ століття в багатьох країнах Європи. Е. Жак-Далькрос за допомогою музики й руху вирішував завдання виховання ритму спочатку у музикантів, а потім і в дітей починаючи з дошкільного віку. У вихованців відбувався розвиток музичного слуху, пам'яті, уваги, почуття ритму, пластичної виразності рухів.

У лікувальних установах лікувальну ритміку почали застосовувати у 30-х роках ХХ століття. З 80-х років цього ж століття завдяки суттєвому внеску Г. Волкової логопедична ритміка стає наукою [2, с. 8].

Сучасна логопедична ритміка є своєрідною формою активної терапії, засобом впливу в комплексі методик та навчальної дисципліною, що збагачує знання студентів методиками корекційної роботи. Вона використовує методи аналізу й узагальнення літературних даних, педагогічного обстеження та експерименту. Найбільш активно логопедична ритміка актуалізована у комплексі заходів з подолання заїкання.

На логоритмічних заняттях використовують наочні, словесні та практичні методи. Для досягнення найкращих результатів заняття будуються з урахуванням рівномірності розподілу психофізичного та мовленнєвого навантаження. Завдання, запропоновані у рамках одного заняття, об'єднують однією лексичною темою.

Зрозуміти сутність логопедичної ритміки допомагає дослідження таких понять, як рух, рухове уміння, рухові навички, психомоторний розвиток, ритм, ритміка, музичний ритм, музично-ритмічне відчуття, музично-рухове виховання, рухливі ігри, кінезітерапія, лікувальна ритміка.

Основним принципом побудови вправ з логоритміки є тісний зв'язок рухів з музикою, поєднання ритму з мовним матеріалом. Засобами логопедичної ритміки є ходьба і марширування в різних напрямках; вправи на розвиток дихання, голосу та артикуляції; вправи, які регулюють м'язів тонус; вправи, які активізують увагу; вправи, які формують чуття музичного розміру, темпу; співи, гра на музичних інструментах; вправи на розвиток творчої ініціативи.

Вплив музики на психіку було інтуїтивно помічено вже у первісні часи, що знайшло відображення у магічних обрядах і міфології, у призначенні музики як терапевтичного чинника. Під час виконання логоритмічних вправ тісний зв'язок рухів з музикою допомагає створювати безліч різноманітних рухових прийомів, змінювати характер вправ, здійснює позитивний психотерапевтичний ефект. Як правило у дитини, у якої має місце порушення мовлення, мають місце також інші негативні психологічні явища, вони нівелюються під впливом логоритмічних вправ з використанням музики.

«У поєднанні з музичним супроводом значно підвищується ефективність впливу танцювальних, тілесних вправ, ігрових сюжетних ситуацій. Так, музика може бути глом, на якому розвивається дія гри, підсилюючи емоції та увиразнюючи образні уявлення дітей. ... Ритмічні вправи під музику допомагають активізувати і залучати інтерес сором'язливих та пасивних дітей. «Конвеєрний» принцип окремих вправ є прийомом залучення важких, негативно налаштованих дітей, бо підпорядковує їхні дії загальному ритму. Вправами під музику підкріплюється також вироблення гальмівних механізмів. Організуючи рух музичним ритмом, можна розвивати в дітей увагу, пам'ять, внутрішню зібраність, самоконтроль. При цьому слід враховувати, що музичні образи і музична мова мають відповідати віку дитини» [3, с. 232].

Рухові етюди та ігри під музику є для дітей активною розрядкою, шансом проявити емоції, інколи недоступні у реальному житті, виплеснути в ігровій ситуації свої негативні емоції.

«Психологи, які практикують танцювальну терапію, тіло й розум вважають єдиним цілим. Вони переконані, що рухи відображають риси особистості та її переживання, а танець є комунікацією за допомогою руху. ... Поряд зі спонтанними рухами в танцювальній терапії використовують структуровані вправи на розслаблення, дихання, розміщення, керування й рух у просторі» [3, с. 233].

Велике значення у розвитку мовлення має сенсорне виховання і розвиток ігрової діяльності на заняттях з логоритміки. Допомогти становленню мовлення дитини із порушенням цієї функції може розучування з дитиною ритмічних віршів і пісень, виконання супроводжувальних рухів, що здійснюються у певному темпі, поряд зі співом і декламацією. Включення дидактичних ігор сприяє сенсорному розвитку дитини, формує поняття, розвиває здатність навчатися, удосконалює слухову увагу, мовленнєву артикуляцію і мовлення у цілому.

Невичерпним джерелом натхнення для майбутніх фахівців у контексті корекційної діяльності є етнопедагогіка, адже саме її

тисячолітній досвід містить такі методи і прийоми роботи із дітьми різних вікових категорій та здібностей, які можуть допомогти у яскравій формі, невимушено досягати значних успіхів у дитячому розвитку. Основою для успішного здійснення корекції мовлення дошкільників є народне мистецтво, фольклор, вплив яких на мовлення дітей було розкрито в роботах видатних учених, педагогів, письменників (О. Духнович, С. Русова, Г. Сковорода, І. Срезневський, Є. Тихеева, К. Ушинський, І. Франко). Питання щодо використання творів українського фольклору в процесі навчання дітей рідної мови розглядалося такими сучасними науковцями, як А. Богуш, В. Кононенко, Н. Лисенко, М. Стельмахович. Дитячі народні рухливі ігри, різноманітні пальчикові вправи, пісеньки, слова яких можна не тільки співати, а й демонструвати рухами тіла, мімікою, скоромовки, лічилки є історично вивіреними, апробованими багатьма поколіннями.

Рівень розвитку мовлення дітей, на думку багатьох дослідників, знаходиться у прямій залежності від розвитку тонкої моторики рук: якщо розвиток рухів пальців відповідає вікові, то і розвиток мовлення знаходиться в межах норми, якщо ж розвиток рухів пальців відстає, то затримується і мовленнєвий розвиток, хоча загальна моторика при цьому може бути нормальною і навіть вищою за норму.

Педагоги відзначають низькі показники розвитку дрібної моторики рук дітей з мовленнєвими вадами, і визнають необхідність роботи в цьому корекційному напрямку [1, с. 86]. Вона має проводитись регулярно, адже саме тоді можна досягти ефекту від спеціальних вправ. Завдання з розвитку рухів пальців рук мають приносити дитині радість, не викликати перевтоми. Необхідно пояснювати значення тих чи інших рухів, зацікавлювати дітей у їхньому виконанні, створювати сприятливий емоційний настрій.

Таким чином, у межах активізації пошуків оптимальних шляхів реалізації корекційної роботи, удосконаленні існуючих форм та методик спеціального навчання, розробки нових корекційних технологій, логопедична ритміка стає одним із предметів, який об'єднує у собі наукові знання та практичні вміння позитивного фізичного, естетичного, психотерапевтичного впливу та потребує більш активного та широкого впровадження у психолого-педагогічний процес підготовки не тільки майбутніх корекційних психопедагогів, а і фахівців з дошкільного та початкового навчання, практичної психології тощо.

Висновки: 1) логопедична ритміка є одним із важливих та перспективних розділів логопедії та корекційної педагогіки; 2) розвиток музично-

ритмічного чуття є вагомим фактором у подальшому зближенні з емоційним світом музики, при цьому ритміко-мелодичні вправи сприяють як корекції мовлення, так і організації групи та самоорганізації кожної дитини; 3) успішному здійсненню корекції мовлення дошкільників сприятимуть народне мистецтво, фольклор; 4) необхідним є більш широке впровадження логопедичної ритміки як навчального предмету у вищій школі, адже її основами мають володіти не тільки майбутні дефектологи, а й вихователі дошкільних закладів освіти, практичні психологи, вчителі початкових класів, які мають працювати у тісній співпраці із логопедами і батьками дітей, які мають порушення мовлення.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі використання методів арт-терапії під час підготовки майбутніх дефектологів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гайван Т. Я. Логопедична робота із дітьми (із загальним недорозвиненням мовлення III рівня) (Комплекс матеріалів для логопедичних занять) / Т. Я. Гайван, С. М. Макарова. – Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2008. – 184 с.
2. Забара О. В. З історії виникнення логопедичної ритміки / О. В. Забара // Логопед. – № 10. – 2012. – С. 8–12.
3. Кузікова С. Б. Основи психокорекції: навч. посіб. / С. Б. Кузікова. – К.: Академвидав, 2012. – 320 с. – (Серія «Альма-матер»).
4. Леонтьев А. Н. Избранные труды: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 1. – С. 306.
5. Рацул А. Б. Корекційна педагогіка. Навчальний посібник / А. Б. Рацул, І. О. Шишова, О. А. Рацул. – Кіровоград: «КОД», 2012. – 356 с.
6. Шеремет М. К. Поняття мовлення і мислення в системі підготовки дошкільників з ТПМ до школи / М. К. Шеремет // Корекційна педагогіка. – 2008. – №1. – С. 16–21.
7. Шишова І. О. Емоційно-творчий аспект підготовки студентів психолого-педагогічного профілю до роботи із дітьми з особливими потребами / І. О. Шишова // Наукові записки. – Випуск 133. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – С. 195–203.

ВІБЛІОГРАФІЯ

1. Haivan T. Logopedic work with children with General underdevelopment of speech III level (the set of materials for speech therapy sessions) / T. Haivan, S. Makarova. – Kh.: Vesta: a Kind of «Ranok», 2008. – 184 s.
2. Zabara O. From the history of logopedic rhythmic / O. Zabara // Speech therapist. – No. 10. – 2012. – S. 8–12.
3. Kuzikova S. The basics of psychotherapy : textbook. p. / S. Kuzikova. – K.: Academica, 2012. – 320 s. – (Series «Alma mater»).
4. Leont'ev A. Selected works: In 2 T. M.: Longman, 1983. – Vol. 1. – 306 s.
5. Rasul A. Correctional pedagogy. Tutorial / A. Rasul, I. Shishova, A. Rasul. – Kirovograd: «CODE», 2012. – 356 s.
6. Sheremet M. The Concept of speech and thinking in the training of pre-school children with SST to school / Sheremet M. K. // Remedial pedagogy. – 2008. – No. 1. – S. 16–21.
7. Shishova I. The Emotional and creative aspect of preparation of students of pedagogical and psychological profile to work with children with special needs / Shishova I. // Scientific notes. Edition 133. Series: Pedagogical science. – Kirovograd: RF is KDPW ei. V. Vynnychenko, 2014. – S. 195–203.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Шишова Інна Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології

Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх фахівців корекційної освіти.